

10. SINIF 6. ÜNİTE: TİYATRO

Geleneksel Türk Tiyatrosu

1. Karagöz, orta oyunu, kukla, meddah ve köy seyirlik oyunları gibi türleri vardır.
2. Kökeni, eski inanç ve geleneklere dayanır.
3. Modern tiyatronun dışında kalan bir türdür.
4. Yazılı metne dayanmayan bu türde güldürü ögesi ön plandadır.
5. Ders verme ve eğitime özelliği olan bu türlerde şarkı, dans ve söz oyunlarına sıkça başvurulur.
6. Bugün etkisini yitiren bu tür modern tiyatroya kaynaklık etmeye devam etmektedir.

Meddah: Tek kişilik bir tiyatro örneğidir. Basit bir dekor malzemeleriyle halk hikâyeleri anlatırlar. En önemli meddahlar; Kör Hasan, Sururi ve İsmail Dümbüllü'dür.

Kukla: Geçmiş çok eskilere dayanan bu tür, Türk halkının ihtiyaçları çerçevesinde ortaya çıkmış ve uzun yıllar yaşamını sürdürmüştür.

Köy seyirlik oyunları: Kökeni eski Türklerdeki törenlere ve ilkel inançlara dayanır. Günümüzde Doğu Anadolu ve İç Anadolu'da halen devam etmektedir.

Karagöz ile Hacivat

- Eskiden "hayal-i zıl" (gölge hayaller) olarak adlandırılmış olan Karagöz oyunu, deriden yapılmış karakterlerin çubuklar yardımıyla mumla aydınlatılmış bir beyaz perdeye aktarılmasıyla yapılan bir gösteri türüdür.
- Gölge oyunu, sadece Türklere özgü bir oyun değildir.
- Oyunun önce Çin'de ortaya çıktığı düşünülmektedir.
- Ayrıca Mısır ve Hindistan'da da bu oyunun izlerine rastlamak mümkündür.

Türklerde Karagöz Oyununun Ortaya Çıkışı

- Bu konu hakkında çeşitli rivayetler vardır.
- İlk Evliye Çelebi'nin ünlü "Seyahatname" adlı eserinde yer alan rivayettir. Bu rivayette bu oyunun Selçuklu hükümdarı Alaeddin zamanında görüldüğü ifade edilmektedir.
- Karagöz oyununun en iyi bilinen hikâyesi ise Osmanlılar Dönemi'ne dayanır. Bu rivayette Sultan Orhan sefere çıkmadan önce Bursa'ya bir cami yapılmasını ister ve sefer bitene kadar bu caminin bitirilmesini emreder. Cami inşaatında çalışan Karagöz ve Hacivat isimli iki kişinin cami inşaatı sırasında gerçekleştirdiği diyaloglar ve atışmalardan dolayı işler yavaş ilerler.
- Seferden sonra Bursa'ya dönen Sultan Orhan caminin bitirilmediğini görünce bu işin sorumlularının bulunup idam edilmesini emreder. Bunun sonucunda Karagöz ile Hacivat idam edilirler. Bu olaydan sonra pişmanlık duyan Sultan Orhan Karagöz ile Hacivat'ın anısını yaşatmak için **Şeyh Küşteri**'yi görevlendirir. Şeyh Küşteri bu iki karakterin anısını yaşatmak için onların deriden kuklalarını yaparak mum ışığıyla aydınlatılmış bir beyaz perdeye yansıtır ve gölge oyunu bu şekilde oynanmaya başlar.
- Oyunun ilk oynatıcısı olarak kabul edilen **Şeyh Küşteri**, ayrıca oyunun kurucusudur. Bundan dolayı da bu oyuna Küşteri oyunu oynandığı yere de Küşteri Meydanı adı verilmiştir.
- Karagöz oyunlarının en çok bilinenleri: Aşçılık, Kanlı Nigar, Bursalı Leyla, Büyük Evlenme, Salıncak Oyunu...

Karagöz Oyununun Kişileri

Karagöz: Okumamış bir kişidir. Halkı temsil eder ve halk diliyle konuşur. Hacivat'ın söylediklerini yanlış anlar ve cevapları da bu yanlış anlaşılmalara üstünedir.

Hacivat: Aydın tipini temsil eder. İyi bir eğitim almış, medrese diliyle konuşan, görgü kurallarına uyan, az çok mürekkep yalamış bir tiptir.

Zenne: Karagöz oyununda kadın kılığına giren bir tiptir.

Tiryaki: Konuşmaların en can alıcı noktasında uyuklayan bir tiptir.

Çelebi: Mirasyedi bir tiptir. Zengin, mal mülk sahibidir.

Beberuhi: Cüce tiptir. Altıkolaç lakabıyla anılır.

Tuzsuz Deli Bekir: Bir elinde içki bir elinde bıçakla olayları kaba kuvvetle çözen kişidir.

Bunun dışında birçok tiplene vardır: Laz, Külhanbeyi, Zeybek, Kayserili, Türk, Yahudi, Kürt, Arnavut, Zenci Arap, Arnavut gibi...

Karagöz İle Hacivat Oyununun Özellikleri

1. Karagöz oyununun kurucusu Şeyh Küşteri'dir.
2. Doğum, sünnet ve evlenme gibi şenliklerde oynanmıştır.
3. Oyunun oynatıcısına hayalci adı verilmiştir.
4. Genellikle Ramazan ayında sergilenen Karagöz, 28 oyundan ibarettir. Sadece Kadir Gecesi oynanmamıştır.
5. Doğaçlamaya (tuluat) dayanan bu oyunlar yazılı bir metne dayanmaz.
6. Oyun taklit yeteneği gelişmiş bir kişi tarafından oynatılır. Tüm karakterler hayalci denilen kişi tarafından taklit yoluyla aktarılmaya çalışılır.
7. Bu oyunda yer alan konular genellikle günlük hayattan seçilir.
8. Halkın konuşma biçimiyle ele alınan oyunlarda sade bir dil vardır.

Önemli: Karagöz oyunu, içerik, dil ve kültürü yansıtır şekliyle Osmanlı Dönemi'nin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik yaşantısı hakkında önemli ipuçları sunan bir oyun türüdür.

Karagöz ve Hacivat Oyununun Bölümleri

Dört bölümden oluşmaktadır.

1. **Mukaddime (giriş):** Önce bir fon müziği verilir. Perdede göstermelik bir dekor olarak adlandırılan tasvirler yansıtılır. Bu bölüm Hacivat'ın "Of... Hay Haak!" diyerek perdeye yansıtılır. Hacivat'ın çıkardığı seslerden rahatsız olan Karagöz'ün sahneye gelmesiyle bölüm sonlanır.
2. **Muhavere (söyleşme):** Diyalog bölümüdür. Hacivat'ın "Vay Karagöz'üm, benim iki gözüm merhaba." Sözüyle başlar. Hacivat ile Karagöz arasında genel olarak yanlış anlaşılmaya dayalı ve güldürme ögesinin ön planda

tutulduğu ve tekerlemelerden oluşan bir bölümdür.

3. **Fasıl (oyun):** Hacivat ile Karagöz oyununun asıl bölümüdür. Bu ikili dışındaki diğer karakterler de bu bölümde sahneye çıkarlar. Oyun adını bu bölümden alır. Olaylar bu bölümde yaşanır ve düğüm bu bölümde çözülür.
4. **Bitiş:** "Her ne kadar sürç-i lisan ettiysen af ola" denilerek özür dilendikten sonra gelecek oyunun zamanı ve yeri bildirilir. Oyunda verilmek istenen mesaj (**kıssadan hisse**) bu bölümde aktarılır.

Karagöz oyunu; Hacivat'ın "Yıktın perdeyi eyledin viran. Varayım sahibine haber vereyim heman." sözünden sonra sahneden ayrılması ve ardından Karagöz'ün "Her ne kadar sürç-i lisan (dil sürçmesi) ettikse affola." sözüyle bitirilir.

Orta Oyunu

- Yazılı bir metne dayanmayan (doğaçlama), içinde müzik ve şarkı bulunan çevresi izleyicilerle çevrili genellikle açık alanlarda oynanan bir oyundur.
- Orta oyununun oynandığı yuvarlak ya da oval alana "palanga" denir. Oyunun dekoru; "yenidünya" denilen bezsiz bir paravan ve "dükkân" denilen iki katlı bir kafesten ibarettir.
- **Orta oyunu**, Karagöz oyunu ile birçok açıdan benzerlik gösterir. Özellikle her ikisinde de aynı bölümlerin olması, yanlış anlamalar üzerine kurgulanmış doğaçlama bir metin, çeşitli meslek ve yörelerden seçilen tiplenelemeler açısından her ikisi de birbirine çok benzer.
- İkisi arasındaki temel fark, Karagöz oyununun tek kişi tarafından deriden yapılmış şekillerin beyaz perdeye yansıtılmasıyla oynanırken orta oyunu gerçek kişiler tarafından oynanır. Orta oyununda yer alan **Kavuklu, Karagöz'e; Pişekâr da Hacivat'a karşılık gelmektedir.**

www.edebiyatokulu.com
Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi

Orta Oyunun Özellikleri

1. Doğaçlama (**tuluat**) olarak oynanır, yazılı bir metin yoktur.
2. Bu oyun seyircilerin etrafında toplandığı palanga veya meydan adı verilen bir sahnede oynanır.
3. Masal, efsane, halk hikâyeleri konu olarak alınsa da genellikle günlük ve sıradan olaylar seçilir.
4. Ana tipler **Kavuklu ve Pişekâr** olup güldürü ve taklitlere dayalı bir oyundur.
5. Usta-çırak ilişkisi ile oyuncuların yetiştirildiği bu oyunda oyuncular temsil ettikleri yörenin kıyafetlerini giyerler.
6. Orta oyununda az da olsa dekora yer verilmektedir.

Orta Oyununun Bölümleri

Dört bölümden oluşur. Bölümlerin içeriği Karagöz oyununa benzer.

1. **Öndeyiş (Mukaddime – Giriş):** Müziğin başlamasıyla Pişekâr sahneye gelir. Oyunu tanıttıktan sonra Kavuklu'nun oyuna gelmesini bekler.
2. **Muhavere (Söyleşme):** Kavuklu'nun sahneye gelmesiyle başlar. Asıl oyuna bir hazırlık aşaması olan bu bölümde Pişekâr ile Kavuklu sohbet etmeye başlarlar.
3. **Fasıl:** Oyunun diğer karakterlerinin de oyuna dâhil olduğu bu bölüm asıl konunun ele alındığı bölümdür. Oyundaki çatışmaların arttığı diğer tiplerin bu çatışmalara katıldığı bölümdür.
4. **Bitiş:** Olay bir sonuca bağlanır. Karagöz oyunundaki gibi af dilenilir. Oyunun sonucunda seyircilerin bir ders çıkarması amaçlanır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu

- Servetifünun Dönemi'nde geri planda bırakılan Milli Edebiyat ile gelişmeye başlaya tiyatro, Cumhuriyet Dönemi'nde gelişimini hızlandırmış ve son derece güçlü bir yapıya bürünmüştür.
- Bu dönemde özellikle **Muhsin Ertuğrul'un "Şehir Tiyatroları"** açma girişimi ve Ankara'da Devlet Konservatuvarlarının açılması tiyatronun gelişimini hızlandırmış ve tiyatroyu Anadolu'ya taşımıştır.
- Cumhuriyet Dönemi tiyatrosu **Atatürk** ilkelerinin halka aktarılması amacıyla bir araç

olarak görülmüş ve bunun neticesinde çocuk tiyatrosuyla ilgili çalışmalar yapılmış ve kadınlar sahnede daha çok yer almaya başlamışlardır.

- Halkın anlayabileceği son derece sade bir dilin kullanıldığı bu metinlerde geleneksel tiyatro ile modern tiyatronun unsurları birleştirilerek verilmeye çalışılmıştır. Bu dönemin önemli eserlerinde görülen Batılı tiyatro anlayışı son derece gelişmiş bir yapıya bürünmüştür.
- Cumhuriyet Dönemi'nde **epik ve absürt** tiyatro türünde de eserler kaleme alınmıştır. Tiyatronun gelişmesiyle bu dönemde son derece önemli eserler de kaleme alınmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Tiyatrosunun Önemli Eserleri ve Yazarları

- **Hürrem Sultan** – Orhan Asena
- **Şili'de Av** – Orhan Asena
- **Deli İbrahim** – Turan Oflazoğlu
- **Kösem Sultan** – Turan Oflazoğlu
- **Ben Devletim** – Recep Bilginer
- **Yunus Emre** – Recep Bilginer
- **Tamirci** – Refik Erduran
- **İkinci Baskı** – Refik Erduran
- **Midas'ın Kulakları** – Güngör Dilmen
- **Ben Anadolu** – Güngör Dilmen

Geleneksel Türk Tiyatrosu ile Modern Türk Tiyatrosu Arasındaki Farklar

1. Geleneksel Türk Tiyatrosu, doğaçlama olarak oynanırken; modern Türk tiyatrosu yazılı bir senaryoya dayanır.
2. Gelenekselde teknoloji kullanılmaz, modernde kullanılır.
3. Gelenekselde sahne yok denecek kadar azdır, modernde ise son derece gelişmiştir.
4. Geleneksel Türk tiyatrosunda kişiler **tip** özelliği gösterir. Modern Türk tiyatrosunda ise **tip ve karakter** özelliği taşıyan kişiler vardır.
5. Modern tiyatro prova yapılarak çalışılır, geleneksel tiyatrodaki ise ön hazırlık yoktur.

Turgut Özakman (1930 – 2013)

- Devlet Tiyatrolarında **dramaturluk** (tiyatronun bilim ve sanat danışmanı) yapmıştır. TRT ve RTÜK'te üst düzey görevlerde bulunmuştur.
- Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümünde dramatik yazarlık dersleri verdi.
- İlk oyun denemesi "**Masum Katiller**" adlı eserdir.
- Geleneksel Türk tiyatrosu ile Batı tiyatrosunu birleştiren sanatçı dramatik tiyatro türünde önemli eserler kaleme almıştır.
- Tiyatrolarında **kuşak çatışması**, toplum tarafından dışlanan suçluların yaşamı, birey-çevre ilişkileri gibi konuları ele almıştır.
- Yazar, asıl ününü Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen "**Şu Çılgın Türkler**" adlı romanıyla elde etmiştir. Belgesel roman özelliği gösteren bu eser 2005 yılında yayımlanmıştır.

Tiyatroları: Pembe Evin Kaderi, Kanaviçe, Ah Şu Gençler, Fehim Paşa Konağı, Ben Mimar Sinan, Güneşte On Kişi, Duvarların Ötesi, Kardeş Payı, Paramparça, Ocak...

Romanları: *Şu Çılgın Türkler*, *Diriliş-Çanakkale*, Atatürk Yeniden Samsun'da, Cumhuriyet Türk Mucizesi, Korkma İnsancık Korkma, Romantika

Senaryoları: Keloğlan Aramızda, Tuzsuz Deli Bekir, Mevlana, Kurtuluş, Cumhuriyet, Keloğlan İz Peşinde, Dersimiz Atatürk, Rıza Beyler, Yatık Emine...

www.edebiyatokulu.com

Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi

